

Lausunto

02.05.2026

Asia: VN/25987/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi tartuntatautilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Näyttelijäliitto kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa ja lausuu lähinnä rajoituspäätösten ja korvausoikeuksien osalta.

Pandemian vaikutukset näyttelijöihin

Näyttelijäliitto edustaa noin 2000 ammattinäyttelijää. Työikäisistä 1350 jäsenestä noin 1000 eli 75% on freelancereita, jotka hankkivat toimeentulonsa monista eri lähteistä palkkatuloina, tekijänoikeuskorvauksina ja erilaisina yritystuloina mm. itsensä työllistäjinä. Näyttelijät työskentelevät mm. teatterialalla (VOS-teatterit, ryhmät, kesäteatterit, apurahaprojektit), tv-sarjoissa, elokuvissa, kuunnelmissa ja tv-viihteessä, ääni (dubbaus ja äänikirjat) ja mainostöissä. Suurin osa näyttelijöiden toimeentulosta kertyy teatterikentältä.

Pandemian aikana esitystoimintaan kohdistuneet rajoitustoimet vaikuttivat laajasti näyttelijöihin. Työt peruttiin eikä freelancereille maksettu palkkaa sulkujen ajalta. Freelancertaiteilijat olivat lähinnä työttömyysturvan varassa, jos heillä oli siihen mahdollisuus ja osa sai nk. korona-apurahoja. Moni putosi kaikenlaisten tukijärjestelmien ulkopuolelle.

Rajoitustoimet koettiin taide- ja kulttuurialalla epäoikeudenmukaisina: samaan aikaan, kun taide- ja kulttuurialaan kohdistettiin laajoja rajoitustoimia ja esim. teatterit ja elokuvateatterit olivat kiinni, junissa sai matkustaa vapaasti ja ravintolat olivat auki. Lisäksi rajoitustoimet olivat monilta osin epäselviä ja tulkinnanvaraisia. Teatterialalla käytettiin valtavasti resursseja pelkästään rajoitussäännösten ymmärtämiseen ja selvittämiseen.

Vaikka valtio maksoi erilaisia koronatukia, niin niiden kohdistamisessa oli epätasaisuutta: esimerkiksi pienten toimijoiden ja freelanceryrittäjien mahdollisuudet saada koronatukia olivat heikot. Sitäkään ei pidetty oikeudenmukaisena, että oman työn tekeminen saatettiin kieltää, mutta työsuhteisten freelancereiden piti itse järjestää ja rahoittaa toimeentulonsa menetykset.

Kannatamme tartuntalain uudistamista – perusoikeudet on turvattava ja rajoituspäätökset perusteltava

Pidämme hyvänä, että tartuntatautilakia uudistetaan. Uudistuksessa on hyvä varmistaa rajoitusten ja sulkujen kohdistaminen tarkkarajaisesti, vaikuttavasti, oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti ja toisaalta varmistaa rajoitustoimien taloudellinen korvaaminen.

Rajoitustoimilla puututaan moniin perusoikeuksiin mm. oikeuteen työhön ja elinkeinovapauteen, kokoontumisvapauteen ja sivistyksellisiin oikeuksiin ja oikeuteen kulttuuriin. Lakiluonnos ei vielä riittävästi huomioi perusoikeuksia ja niitä olisi hyvä täsmentää lainsäädäntöön ja/tai perustelutekstiin eikä jättää perusoikeuksien välistä punnintaa pelkästään rajoitustoimia tekevien päätöksentekijöiden harkinnan varaan.

Rajoitukset kohdistuvat todennäköisesti seuravankin pandemian aikana vain osaan elinkeinonharjoittajia ja yrityksiä. Tämän vuoksi on välttämätöntä varmistaa, että ne, joiden vapauksia rajoitetaan yleisen turvallisuuden nimissä saavat asianmukaisen korvauksen.

Tilojen käytön tai toiminnan rajoittaminen tai kieltäminen 72§, 75§ ja 76§ - pitää varmistaa yhdenvertainen kohtelu

Kannatamme sitä, että yksi viranomaisen eli hyvinvointialue tai HUS-yhtymä voi tehdä alueellisia päätöksiä ja rajoitustoimet voidaan kohdistaa kaikkiin toimijoihin samoilla periaatteilla. Lakiin jää kuitenkin edelleen se mahdollisuus, että rajoituksia kohdennetaan eri tavoin eri toimijoihin ja edelleen on esim. mahdollista sulkea teatterit ja pitää samaan aikaan julkinen liikenne ja ravintolat rajoitusten ulkopuolella, vaikka kaikissa niissä tartuntariski on samanlainen. Ihmiset istuvat toistensa lähellä pitkiä aikoja sisätiloissa.

Laissa olisi tärkeää selkeästi painottaa rajoitustoimien kohdentamisessa yhdenvertaista kohtelua eri toimijoiden välillä.

Pidämme hyvänä lain lähtökohtaa edellyttää rajoitustoimien osalta aina ensisijaisesti vähäisimpiä mahdollisia rajoitustoimia. Laissa tulisi kuitenkin edellyttää tarkempaa perustelemista ja eri vaihtoehtojen punnintaa ja näiden perustelujen avoimuutta. Jos päädytään 75§:n ja 76§:n mukaisiin rajoitustoimiin, lainsäädännössä tulisi edellyttää näiltä päätöksiltä selkeitä perusteluita siitä, että miksi 72§:n mukaiset keinot eivät ole olleet riittäviä.

Päätösten perusteleminen on välttämätöntä erityisesti siksi, koska kaikki rajoitustoimet aiheuttavat taloudellisia menetyksiä rajoitusten kohteille eikä heillä ole mahdollisuutta vaatia vahingonkorvauksia esim. rajoitustoimien ylimitoituksesta.

Alueiden, STM:n, Lupa- ja valvontaviranomaisen ja Valtioneuvoston toimivallan rajat ovat epäselvät ja päätöksenteko voi politisoitua

Rajoitustoimista saavat päättää 75§-76§:n perusteella hyvinvointialueet ja HUS-yhtymä ja Lupa- ja valvontaviranomaiset, 81§:n perusteella STM ja 82§:n perusteella Valtioneuvosto.

Eri toimijoiden väliset valtuudet jäävät epäselviksi. Laissa todetaan ainoastaan, että samanaikaiset päätökset täydentävät toisiaan. Edellisen pandemian aikana rajoituspäätösten ongelmana oli niiden vaikeatulkintaisuus. Rinnakkaiset ja limittäiset toimivaltuudet saattavat johtaa jopa hankalampaan tilanteeseen rajoitusten ymmärtämisessä.

Päätöksenteko politisoituu helposti ja eri alueilla hyvinvointialueiden poliittiset valtasuhteet eroavat, mikä sekin saattaa aiheuttaa alueellisten erojen lisäksi kansalaisille kokemuksia sekavuudesta tai epäoikeudenmukaisuudesta. Varsinkin, jos päätöksiä ei perustella selkeästi ja yhdenmukaisesti koko maassa.

Hyvinvointialueella ei itsellään ole korvausvelvollisuutta, mikä saattaa myös vaikuttaa rajoitustoimista päätettäessä.

Oikeus korvaukseen tilojen käytön tai toiminnan rajoittamisesta tai kieltämisestä (99§)

Yrityksellä olisi 99§:n mukaan oikeus kohtuulliseen korvaukseen, kun yrityksen toimintaan kohdistettaisiin rajoituksia.

Laissa ei määritellä mitä tarkoitetaan yrityksellä eikä yritystä määritellä muussakaan lainsäädännössä. Taide- ja kulttuurialalla liiketoimintaa harjoitetaan paljon yhdistys- ja säätiömuodoissa, esimerkiksi suurin osa VOS-teattereista on yhdistyksiä tai säätiöitä, kesäteatterit ja

pienet teatteriryhmät yhdistyksiä tai esitystoimintaa harjoitetaan ilman y-tunnusta yksinyrittäjänä työkorvauksella tai kevytyrittäjänä. Lakia olisi hyvä tarkentaa siten, että korvausoikeus on yrityksillä ja muilla elinkeinotoimintaa harjoittavilla.

Korvausoikeus on lisäksi rajattu niihin yrityksiin, joihin rajoitukset kohdistetaan tai joiden toimintaa rajoitetaan. Vaikuttaisi siltä, että tällä tarkoitetaan esimerkiksi vain esitystilaa eikä esim. esitystä tiloihin myyvää elinkeinonharjoittajaa, jonka toiminta tosiasiallisesti estyy.

Luovalla alalla liiketoimintaa tehdään tyypillisesti verkostoina ja laajoina alihankintarakenteina. Rajoitukset vaikuttavat pitkälle alihankintaketjuihin ja rajoitusten taloudelliset menetykset saattavat olla jopa merkittävämmät alihankkijoille kuin esimerkiksi esitystilojen tarjoajalle.

Korvausoikeus tulisi kirjata siten, että oikeus korvaukseen olisi kaikilla niillä, joiden liiketoiminta tosiasiallisesti estyy tai rajoittuu rajoituspäätösten vuoksi.

Jos henkilö eristetään tartuntavaaran vuoksi, hänellä on oikeus sairausvakuutuslain 8 luvun 1a§:n mukaiseen tartuntatautipäivärahaan. Samaan aikaan, jos henkilön ammatinharjoittaminen estetään rajoitustoimilla, kuten edellisen pandemian aikana esimerkiksi näyttelijöiden työn tekeminen (esittäminen) kiellettiin, niin tällä henkilöllä ei olisi tämän uudenkaan tartuntatautilain mukaan oikeutta korvaukseen eikä myöskään tartuntatautipäivärahaan.

Ehdotamme, että 99§:n mukainen korvausoikeus koskisi myös niitä työntekijöitä tai ammatinharjoittajia, joiden työ rajoitustoimien takia estyy ja/tai heille taattaisiin vähintään oikeus tartuntatautipäivärahaan.

Oikeusturvassa edelleen puutteita

Rajoituspäätöksistä voi valittaa käytännössä vain menettelyn ja prosessin osalta ja prosessi on hidas. Tämä heikentää rajoitustoimien kohteeksi joutuvien oikeusturvaa. Heille tulisi varmistaa oikeus valittaa myös rajoitustoimien sisällöstä.

Heidän oikeusturvansa edellyttää vähintään sitä, että rajoituspäätökset ovat tarkkarajaisia, kohdistuvat yhdenvertaisesti ja niiden tarve perustellaan huolellisesti ja rajoitustoimien aiheuttava taloudellinen haitta korvataan.

Kuusikko Elina
Suomen Näyttelijäliitto - Finlands Skådespelarförbund ry.